

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 18.

V Ljubljani, 30. septembra 1889.

Letnik II.

Zmrzlikar.

Mrčes zmrzlikar, kateremu tudi zimski pedic pravimo (glej podobe 31—33.), je našemu sadnemu drevju najhujši neprijatelj. Po volji so mu vsa sadna drevesa, posebno pa črešnje, hruške, jabolane, češplje in orehi. Gorje vrtu, kjer se je udomačil zmrzlikar, in mu nemaren človek ne ustavi škodljivega dela. Gola kakor metle stojé potem drevesa sredi poletja in, ako se to ponavlja, morajo usehniti.

Kakor čudaku je tudi zmrzlikarju vnanja postava po spolu zelo različna. Samec ima štiri popolnoma razvita krila, ki so zamazano sivkavsta ali rujavkasta, zadnja pa zmerom jasnejša od prednjih. Poprečne valovite temnejše proge so bolj ali menj zabrisane, toda po prednjih krilih zmerom očitnejše nego po zadnjih. Siva samica ima debelejši in krajši zadek in ne more leteti, ker so nje rjavo prepasana krilca krnasta.

Ta metulj se prikaže jako pozno v jeseni in celo začetkom zime, ko so mrazovi uže davno vso drugo golazen pognali v zimska skrivališča. Meseca novembra ali celo decembra pririje iz zemlje ter se zaplodi. Samec sedi ob dnevi z razgrnjenimi krili na katem deblu ali na tleh, a zvečer leta okoli. Samica pa se napoti do najbližega drevesa, zleze v vrh in za nekoliko dni začne na popke polagati posamična jajca, vseh skupaj črez dve sto. Nekoliko toplih pomladnih dni zadostuje, da se izvali gosenica, ki se takoj zavrta v popek (betek) in ga začne razjedati. Posebno škodljiv je ta mrčes pri hladnem vremenu, ko se popki le počasi razvijajo in so torej uže večinoma pokončani, kadar bi se morali razpihniti.

Gosenice so iz prva sive in črnoglave, pozneje zelene zmerom bolj in bolj in dorasle so zelene in belkasto ali rumenkasto progaste ter imajo svetlo rjavo glavo. Koder hodijo, predejo tenke niti za seboj, zato tudi ne padajo na tla, ako drevo streseš, pač se spuste ob niti navzdol, ali kakor ne čutijo več nevarnosti, splezajo po isti niti hitro zopet nazaj, od koder so prišle. Ko so dorasle — kar se navadno zgodi še pred koncem maja — spuščajo se ob taki niti na zemljo, v kateri se potem preobrazijo v jasno rjavkaste bube. Iz teh se izmuzajo metulji, kakor je bilo zgoraj uže povedano, prav pozno pod zimo.

Podoba 31—33.

Zmrzlikarja je treba na vse pretege preganjati in zatirati. Ako si vzpomladi na kacev drevesu opazil zmrzlikarjevo gosenico, moraš na jesen, če ne prej, vsaj oktobra meseca zemljo okoli drevesa črvelj na globoko prekopati in premetati. S tem si bube, ki tiče le plitvo pod zemljo, pokopal tako globoko, da metulj ne bode mogel pririti na vrh. Zato je tudi dobro, ako prekopano zemljo čvrsto poteptaš ali s tolkačem zbiješ.

S tem pa delo ni še pri kraji. Ni misliti, da bi bil s prvim delom zatrl vse metulje, nekoliko jih bode vendar le izlezlo, in tem moraš ubraniti, da ti ne pridejo na drevje. Samcem sicer tega ne moreš ubraniti in tega tudi ni treba, zadovoljen bodi, ako si samicam zaprl pot. To pa ni tako težko, ker vemo, da samica ne more leteti. Ako okoli drevesa napraviš od kake maže kolobar, katerega zmrzlikarjeve samice ne morejo piekoračiti, ker so se na lepšem mazilu ulovile, rešil si s tem drevo škodljive zalege. Ob enem imaš v rokah vse te samice in jih lahko pokončaš. Drevesa samega mazati ti ne bi svetovali, temveč naredi od močnega papirja štiri palce (11 cm.) širok pas, namaži ga z lepko mažo in priveži ga okoli debla tako visoko, kakor ti je najbolj priročno. Vežeš ga lahko ali spodaj ali pa tudi zgoraj. Ako si ga vezal spodaj, mora biti namažana stran zunaj, ako ga pa vežeš znotraj, pa naj bode pomazana stran navznoter obrnena. Veži pa tako ali tako, pazi dobro, da se pas tesno oprijemlje debla, ker sicer bi ti zmrzlikarica prelezla spodaj. Ako je torej skorja zelo raskava, izgledi jo nekoliko z nožem ali pa zamaži z ilovico vse raze. Pas napravi uže v prvi polovici oktobra, in ostane naj dva meseca. V tem se pa večkrat prepričaj, ali je maz še lepka ali ne. Ako ni več zadosti lepka, moraš jo ponoviti. Pri tej priliki odstrani vse ujete zmrzlikarje, naj bodo mrtvi ali živi, ker bi se od njih naposled lahko naredil most, preko katerega bi drugi korakali na drevo.

Ta ali ona samica, videča, da ne more priti čez pomaz, odloži v stiski svoja jajca na deblo pod pasom. Zato ne bode napačno, ako na prvo vzpomlad ta spodnji kos debla dobro namažeš z apnom ali z ilovico, ter tako zatareš zalego. Pas naj ostane kaka dva meseca na deblu, še bolje pa je, ako ga pustiš do pomladi, ali če si ga prej odvezel, namaži ga z nova in priveži. Obtove namreč lazijo na debela vsakovrstni mrčesi, zlasti cvetoderi, in ti vsi obtiče na lepšem povlaku in ne morejo dalje. Takisto se polove tudi vse zmrzlikarjeve gosenice, ako se je vendar katera izvalila iz jajec, položenih pod pasom. Sploh se ta naprava ne more dosti prehvaliti. Le poskusi enkrat, in gotovo se uveriš, da se ti mali trud dobro poplača.

Zdaj pa še nekoliko besedi o pomazu. Teh je več, skoro vsake bukve, ki o tem govore, priporočajo drugačno zmes. Najboljša je tista, ki najdalje lepka ostane in je ob enem tudi po ceni. Prav dobro maz dobiš, ako na pol drugo libro navadnega kolomaza prideneš pol libre gostega terpentina ter oboje nad ognjem v lonci raztopiš in dobro izpremešaš. Potem jo še gorko s čopičem namaži na papir, in kadarkoli jo zopet rabiš, vselej jo popred pogrej. — Drugi zopet jemlje na libro črne smole pol libre terpentina in tri četrti libre lanenega olja. — Neko tretje, tudi močno hvaljeno mazilo si napraviš, ako kuhaš pet liber repičnega (ogrsčičnega) olja in libro svinjske masti tako dolgo, da se ena tretjina ukuha, potem tej zmesi prideneš še libro gostega terpentina in libro kolofonije. Terpentin in kolofonijo moraš pa prej v posebni posodi stopiti, potem prvi zmesi primešati in nato vse skupaj še nekaj časa kuhati in neprestano mešati. Kadar se ohladi, mora biti zmes dobro mazava, rekše, ne sme biti prerodka, ker bi sicer s pasa kapala, pa tudi ne pregosta, ker se ne bi dala dobro mazati. Ako se ti zdi, da je prerodka, kuhaj jo še nekaj časa, da se zgosti; ako je pa pregosta, prilij jej še malo olja. Kuhaj pa po tem ali onem vodilu, zmerom ti je

paziti, da ti plamen ne zaseže lonca, kajti vse te stvari se lahko unamejo. Zato bode najbolje, ako ne kuhaš na zublji, temveč na žarjavici.

Ako imaš kake plemenite cepiče, ki so ti posebno k srcu prirasli, in bi jih torej rad občeval požrešnih zmrzlikarjevih ali tudi družih gosenic, pomazi jih ali vsaj njih popke z voskom.

Oleander.

(Babilonska vrba.)

Oleander je cvetoč grm iz toplih krajev. Cvete rdeče in belo. Oleandre množujemo navadno s potaknenci. Marcija odrežemo od maternega grma močne enoletne poganjke ter jih potaknemo v lončke, ki so napolnjeni z ilovnato, s peskom pomešano zemljo. Potem jih postavimo v gorko gredo. Tu zahtevajo enakomerne gorkote in vlage. Ukorenijo se že dobro v nekoliko mesecih. Potem jih polagoma privajamo zraku in solncu. Kadar so napolnili lončke s koreninami, presadimo jih v večje lonce ter jih postavimo v senco. Ko opazimo, da dalje raste, privajamo jih vedno bolj solncu in zraku. Tako vzgojeni oleandri cvetó uže na jesen.

Če pa nimamo gorke grede, vtaknemo močne enoletne poganjke v temno, z vodo napolnjeno steklenico. To postavimo v gorko sobo (kuhinjo) v senčen kot. Do kresa navadno naredo že precej koreninice. Potem jih rahlo izvlečemo iz steklenice, pomočimo jim koreninice v močnik iz kravjaka in jih posadimo v lonce ali pa kar na gredo. Kakih 14 dni jih še senčimo, potem pa veselo uspevajo na solnci.

Oleander je jako priljubljen ter cvete od maja do pozne jeseni. Zahteva pa gnojno, s peskom pomešano ilovnato zemljo. Dobro uspeva le na solnci. Prilivati mu moramo pridno. Vsaj vsak teden mu moramo tudi z gnojnico priliti. Prilivati je sploh najbolje od 6. ure zvečer do 6. ure zjutraj. Kdor hoče, da mu bode oleander spomladi kmalu cvetel, priliva naj mu z vodo, vročo do 35° R.

Jesení moramo oleandre kmalu postaviti v tako zavetje, da jih slana ne ujame. Po zimi zahtevajo malo vode, suh in zračen kraj, kjer pa ne sme biti nikdar temperatura pod ničlo, a tudi ne nad 8° R. Če bi bila gorkota večja, pogнали bi oleandri prezgodaj, a ostali brez cvetja.

Oleandrov sok je strupen. Če se, kadar obrezuješ oleander, urežeš, in pride v rano kaj njegovega soka, poslabi se ti jako rana. Oleandrovo suho listje stolčemo, pomešamo ga s peskom in pospemo po mišjih luknjah. S tem uspešno preganjamo miši. —

Oleandre presajamo na tri leta, a vselej v nekoliko večje posode. Pri tem jim porežemo lahko precej korenin in dodenemo nove prsti. Presajati jih je najbolje zgodaj spomladi, predno začno gnati. Posode za nje delamo iz dog od petrolejevih sodov, ki najdalje trajejo. Oleandre rabimo za okit verand in pred hišami.

Janko Žirovnik.

Raznotere vrtnarske reči.

Jabolka se ti dolgo časa ohranijo, pa ne izgube arome, ako tako le ravnaš: Vzemi svišča, razbeli ga na železnih pločah ali v posodah ter ga shladi na kakem prav suhem, a zračnem prostoru. V ta svišč polagaj potem jabolka plast za plastjo, in sicer tako, da se jabolko ne dotika jabolka, in da je povsod vmes pesek. Posodo, ki ti v to rabi, pa kolikor mogoče dobro zapri. Jabolka seveda morajo biti popolnoma zdrava.

Nezrelo sadje, ki je uže potrgano, dozori ti popolnoma, ako je zaviješ v slamo ali pavolo. Poskusili so z marelicami. Čisto trde in tako zavite so poslali 200 ur daleč po železnici, potem jih 8 dni pustili pri miru, in slednjič so bile tako lepo rumene, okusne in sploh dozorele, kakor da bi jih bili ravnokar z drevesa zrele potrgali. Tudi hruške in jabolka lahko dozore na ta način.

Milnica (žajfnica) je izvrstno gnojilo vrtnarju. Milnico, ki ti ostane pri perilu, proč izlivati, je velika potrata, ker je izvrsten gnoj drevju, trtam in tratam. Ako večkrat ž njo gnojiš trti, preženeš ji plesnobo; ako škropiš ž njo drevje, zatreš razne mrčese; zelenjadi, posebno zelju ni boljšega gnoja, nego je milnica, pomešana z gnojnico.

Dolgost lopate. Kolikokrat vidiš, kako se muči velik delavec s kratko lopato, majhen pa z veliko. Lopato si mora vsak delavec umeriti, ako hoče lahko ž njo delati. Prav je lopata dolga, ako sega stoječemu delavcu do podpazuhe.

Rožne vonjave si napravimo na razne načine. Iz rož dobimo kadilo, če zmešamo rožne liste z nekoliko soli in s prav malo fino stolčenimi dišečimi klinčki, pa trdo s to zmesjo natlačimo steklene ali porcelanaste pušice ter jih zapremo. Če denemo malo tega kadila v gorko cev ali lopatico, razširil se bode po sobah, katere smo poprej prezračili, prijeten duh, ki se ne razlikuje dosti od vonja svežih rož. — Da dobimo rožni jesih za kajenje, polijmo rože z močnim jesihom in pustimo jih nekaj dni, da se na solnici kuhajo. Za umivanje je ta jesih boljši nego rožna voda. Rožna voda bode mnogo dalje časa dobra, če kuhani vodi, ko jo odliješ od listov in precediš skozi fin robee, prideneš nekaj kapljice benecoejeve tinkture.

Kumare in čebele. V Arlingtonu pri Bostonu v Ameriki živi vrtnar, ki prideluje zgodnje kumare. V ta namen ima rastlinjake, katere greje s parom. Prideluje pa kumar tako velikansko, da jih proda v enem tednu več nego po 10.000. Ako pa hočemo imeti s pridelovanjem kumar po zimi v rastlinjaku kaj uspeha, treba je, da se cvetje med saboj oprashi, in sicer se to zvrši, ako prenesemo s čopičem prah moških cvetov na ženske cvete. Rečeni Amerikanec pa tega mučnega dela ne opravlja sam, ampak prinese po zimi v vsak rastlinjak po panj čebel, katere berejo po cvetji in ga pri tej priliki oprasha, kakor zunaj na planem, Čebelam največ se ima ta Amerikanec zahvaliti na dobrem uspehu.

Bramorji veliko škodujejo na vrtu. Pokončujemo jih z raznimi načini. Izmed njih je na jesen najboljši ta: Izkoplji kakor navaden kebel globoko in široko jamo. Zasuj jo s konjskim s slamo pomešanim gnojem. Na vrh pa deni prst, katero si izmetal iz jame. Tako jamo naredi na vsačih 30 m^2 . V te jame se bramorji jako radi zalezejo pred zimo, ker imajo v njih gorko zavetje. Ko je nastal mraz, odpri jame. V njih bode dosti bramorjev. Mraz jih bode prevzel tako, da bodo le počasi lezli po gredi. Tedaj lahko vse pokončaš. Tako tudi uspešno končujemo ogrce.

Kroglaste akacije. Pogosto se nahajajo prostori, na kterih se ne da niti sadno drevje niti kaj družega vzgojevati ali zaradi slabe zemlje ali lege itd. Na taka mesta uspešno sadimo kroglaste akacije, ki simetrično postavljene, jako krasijo kraj. Vzgojimo si jih prav priprosto. V jeseni posadimo lepe palice navadne akacije na mesto. Spomladi, ko so te palice že dobro muževne, t. j. predno se listje popolnoma razvije, cepimo jih za kožo 2 m visoko s 15 $\%$ dolgim cepičem kroglaste akacije. Že prvo leto se lepo razvijo. Ko v jeseni listje odpade, porežemo poganjke na dve očesi. V prihodnjem letu imamo že lepe krogle. Režemo jih pa potem vsako leto tako, da zunanjim poganjkom puščamo samo po dve očesi, pre-goste veje pa izrezujemo.